

formułować zarzuty i niesprawiedliwe sądy, a po drugie, szczególnie w mediach propagowanie dobrych postaw i zachowań nie jest nośnym tematem. Dlatego tak bardzo potrzeba wspierać pozytywnych ludzi oraz efekty ich dobrych poczynań w każdym czasie.

Hubert Owczarek

PRZYWÓDZTWO NIEMIEC W EUROPIE – POLSKIE OCZEKIWANIA, OBAWY I POTRZEBY

Dnia 23 maja 2012 r. w siedzibie Instytutu Zachodniego w Poznaniu odbyła się konferencja „Przywództwo Niemiec w Europie – polskie oczekiwania, obawy i potrzeby”. Minęły dwie dekady od zakończenia zimnej wojny i w tym czasie Unii Europejskiej przyszło zmierzyć się z niespotykanym dotychczas kryzysem zadłużenia w strefie euro. W konsekwencji dwa fundamentalne cele UE – pogłębienie integracji europejskiej oraz poszerzenie geograficzne tracą na aktualności. Jednocześnie coraz głośniejsze mówi się o poszukiwaniu nowego partnerstwa z Rosją i gotowości Stanów Zjednoczonych do zrewidowania swojego zaangażowania na kontynencie europejskim. W tym kontekście dwa dotychczasowe aksjomaty polityki zagranicznej Republiki Federalnej Niemiec – stosunki transatlantyckie i integracja europejska – wydają się dewaluować. Jednocześnie w świetle znaczenia Republiki Federalnej Niemiec uzasadnione wydaje się pytanie o rolę, jaką może ona odgrywać w rekonstrukcji zainteresowania sojuszników i partnerów dalszą współpracą oraz pogłębieniu ich kooperacji w kluczowych obszarach, tak w ramach struktur UE, jak i NATO. Symbioza tożsamy dotąd dla Niemiec interesów narodowych i europejskich ma fundamentalne znaczenie dla przyszłości kontynentu. Zasadne wydaje się bowiem stwierdzenie, że od tego, czy Niemcy utrzymają orientację europejską i transatlantycką zależy odpowiednio przyszły kształt Unii Europejskiej i jej światowa pozycja oraz spójność zachodniego sojuszu bezpieczeństwa. Ponadto nie należy pomijać potencjalnego wpływu na położenie Polski znaczącej roli Niemiec w przywołanych wcześniej procesach dywergencji w dwóch kręgach zachodniej wspólnoty. Republikę Federalną Niemiec określić można bowiem mianem kluczowego dla Polski partnera politycznego i gospodarczego.

Konferencję zorganizowano w trzech panelach dyskusyjnych: panelu I dotyczącym stanowiska RFN wobec kryzysu finansowego w strefie euro i jego następstw (*Republika Federalna Niemiec wobec kryzysu finansowego i ryzyka podziału UE*), panelu II odnoszącym się do polityki bezpieczeństwa RFN w kontekście przemian w zachodnim systemie bezpieczeństwa („*Powściągliwe*” Niemcy i stare/nowe dylematy zachodniego sojuszu) oraz panelu III poświęconym polskim oczekiwaniom dotyczącym przywództwa Niemiec w UE i ich roli w NATO (*Czy przywódcza rola Niemiec jest korzystna dla Polski?*).

Obrady otworzyli dr Christian Schmitz, dyrektor Fundacji Konrada Adenauera w Polsce oraz dr Michał Nowosielski, p.o. dyrektora Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Na wstępie do pierwszego panelu dyskusyjnego zwrócono uwagę na konieczność uwzględnienia kontekstu globalnego w rozważaniach nad procesami zachodzącymi w Europie. Niebagatelny wpływ może mieć w tym obszarze utrata przez państwa europejskie pozycji dominującej na arenie międzynarodowej i wzrost znaczenia państw azjatyckich. Szczególne znaczenie w tych procesach ma integracja europejska, która jest warunkiem koniecznym do partnerskiego

współistnienia na arenie międzynarodowej poszczególnych państw Europy i ewentualnego konkurowania ze znaczącymi graczami z innych części świata. Ponadto podkreślono zmiany czynników kształtujących wzrost gospodarczy Niemiec – spadek znaczenia handlu zagranicznego i wzrost wpływu konsumpcji wewnętrznej (prof. dr hab. Tomasz Budnikowski, Instytut Zachodni).

Pierwszy z wyodrębnionych paneli dotyczył między innymi sytuacji gospodarczej Niemiec przed, w trakcie i po kryzysie gospodarczym (dr Marta Götz, Instytut Zachodni). W ramach tego tematu przedstawiono wpływ kryzysu gospodarczego na niemiecką tożsamość. Następnie porównano kondycję makroekonomiczną Niemiec i państw należących do kategorii PIIGS (akronim odnoszący się do Portugalii, Irlandii, Włoch, Grecji i Hiszpanii) i przedstawiono sytuację wewnętrzną RFN z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych krajów federacji. W trakcie prelekcji nie zabrakło analizy porównawczej prognoz dotyczących przyszłości integracji Europy oraz próby ich podsumowania. Następnie zwrócono uwagę na obserwowane przyspieszenie dyskusji nad pogłębieniem integracji w ramach strefy euro oraz omówiono możliwości działań, które są uznawane za sprzyjające temu procesowi i tych, które mogłyby zostać odczytane jako przeciwdziałanie tym próbom. Zwrócono uwagę na czynniki wskazujące na odwrót RFN od wspierania obecności państw spoza strefy euro w jej poszczególnych gremiach decyzyjnych, ze względu na wzrost znaczenia działań związanych z przeciwdziałaniem groźbie dezintegracji strefy euro i minimalizacji ewentualnych kosztów takiego scenariusza (mgr Ryszarda Formuszewicz, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych). W trakcie panelu przedstawiono również pogłębione analizy problemu makroekonomicznych uwarunkowań i instytucjonalnych polityk w RFN wobec kryzysu finansowego w strefie euro i ryzyka podziału UE (prof. dr hab. Ilona Romiszewska, Instytut Zachodni).

Drugi panel dyskusyjny poświęcono ewolucji i istocie polityki bezpieczeństwa Niemiec, a także temu, w jaki sposób oddziałuje ona na funkcjonowanie Unii Europejskiej, *NATO* oraz relacjom transatlantyckim – zatem kontekstowi przemian w zachodnim systemie bezpieczeństwa. Rozważania dotyczące polityki bezpieczeństwa RFN oparto na modelu zakładającym istnienie czterech zasadniczych filarów: aspiracji niemieckich elit politycznych, znaczenia geopolitycznego i geostrategicznego Niemiec, niemieckich zobowiązań sojuszniczych oraz braku spójnej strategii w tym obszarze i towarzyszącemu temu sceptycyzmowi społecznemu (prof. dr hab. Sebastian Wojciechowski, Instytut Zachodni). Podczas prowadzonej debaty podkreślono brak niemieckiej strategii bezpieczeństwa, którą można by określić mianem jednolitej, spójnej i kompleksowej. Zwracano natomiast uwagę na bardzo silny wpływ wyzwań stojących przed Sojuszem Północnoatlantyckim dla działań podejmowanych przez Niemcy w tym obszarze. Ważnym wątkiem poruszonym podczas dyskusji były perspektywy zmian w funkcjonowaniu niemieckich sił zbrojnych, szczególnie w kontekście wyzwań geopolitycznych oraz potencjału wojsk niemieckich do uczestnictwa w operacjach *NATO* (prof. dr hab. Krzysztof Malinowski, Instytut Zachodni, i Markus Lackamp, *Politische Programme und Analysen der CDU Bundesgeschäftsstelle* z Berlina). Wiele uwagi poświęcono polityce Niemiec w sprawach operacji zewnętrznych i krytyce wśród społeczności międzynarodowej, ale również na wewnętrznej scenie politycznej tego kraju, po daleko idącym zdystansowaniu się Niemiec wobec działań zbrojnych, najbardziej widocznym przejawiającym się w braku zaangażowania niemieckich sił zbrojnych w działania skierowane przeciw Libii. Podjęto również próbę odpowiedzi na pytanie o potencjalny wpływ zmian w zaangażowaniu militarnym RFN na funkcjonowanie Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zwrócono uwagę na fundamentalną zmianę w polityce Niemiec wobec zaangażowania

w zagraniczne operacje militarne i próbę wzmocnienia znaczenia działań cywilnych, mających na celu np. odbudowę infrastruktury zniszczonej w działaniach wojennych oraz wprowadzanie zmian społecznych. Poruszono ponadto wątek polityki Niemiec wobec realizacji projektu tarczy antyrakietowej w Europie i możliwych kierunków działań podejmowanych przez niemieckich polityków w tym obszarze (M. Lackamp). Obrady w ramach tego panelu podsumowano stwierdzeniem, że współczesna polityka bezpieczeństwa Niemiec to próba balansu pomiędzy zobowiązaniami sojuszniczymi a chęcią odgrywania coraz większej roli nie tylko w UE, ale także w Europie (S. Wojciechowski).

Trzeci panel dyskusyjny poświęcono zagadnieniom dotyczącym polskich oczekiwań w sprawie przywództwa Niemiec w UE i NATO, próbie odpowiedzi na pytanie „Czy przywódcza rola Niemiec jest korzystna dla Polski?” Na początku zwrócono uwagę na znaczący wzrost znaczenia RFN w latach 90. XX w. Źródłem tego procesu upatrywano w swoistej synergii pomiędzy korzystną sytuacją wewnętrzną w Niemczech a sprzyjającymi zmianami w środowisku międzynarodowym. Na szczególnie silną pozycję RFN wskazywano w kontekście funkcjonowania strefy euro oraz UE, nie pomijając zauważalnych ambicji w stosunkach transatlantyckich i konsekwentnie realizowanej polityki w tym obszarze. Postawiono również pytanie o występowanie stabilizującego wpływu polityki RFN w Unii Europejskiej w obszarach innych niż polityka finansowa (prof. dr hab. Zbigniew Mazur, Instytut Zachodni). Podjęto próbę zweryfikowania tezy o przywództwie Niemiec w odniesieniu do kryzysu strefy euro, polityki wschodniej czy obronności na podstawie trzech zasadniczych kryteriów: siły (znajdującej odzwierciedlenie zarówno w wysokim poziomie istotnych wskaźników ekonomicznych czy militarnych, jak i swoistej zdolności czy gotowości do przeprowadzenia), wiarygodności oraz atrakcyjności/akceptowalności proponowanych rozwiązań. Postawiono tezę, że nie można mówić o jednym przywództwie Niemiec we współczesnej Europie. Wskazano bowiem obszary, w których przywództwo RFN jest wyraźnie widoczne (funkcjonowanie strefy euro) oraz domeny, w który wpływy Niemiec są nieporównywalnie słabsze – polityka bezpieczeństwa czy energetyczna (dr Olaf Osica, dyrektor Ośrodka Studiów Wschodnich). W kolejnym wystąpieniu omówiono wybrane modele określające miejsce i rolę RFN w UE. Po pierwsze, zwrócono uwagę na model „więcej Europy”, postulujący pogłębienie integracji europejskiej w różnych obszarach przy zachowaniu głównej roli Niemiec. Po drugie, omówiono model deuropeizacji, wiążący się ze zmianą priorytetu w polityce RFN i otwarciem na odgrywających coraz większą rolę na arenie międzynarodowej partnerów, takich jak Chiny, Indie czy Brazylia, któremu towarzyszyć może instrumentalizacja niemieckiej postawy względem zjednoczonej Europy. Wreszcie wspomniano o modelu deprecjacji pozycji Niemiec w UE, będącej konsekwencją utraty wiarygodności RFN w obszarach takich, jak polityka bezpieczeństwa czy polityka energetyczna (prof. dr hab. Bogdan Koszel, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza). Ponadto zwrócono uwagę na wzrost znaczenia w drugiej połowie lat 90. partnerstwa z RFN dla Polski. Niemcy postrzegane są jako pożądany partner nie tylko we współpracy politycznej i kontaktach gospodarczych, ale również w sferze bezpieczeństwa. Istniejące niemiecko-polskie różnice interesów mogą zostać przezwyciężone i nie stanowią bariery dla współpracy zorientowanej na realizację konkretnych projektów i zadań (dr Kai-Olaf Lang, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Berlin).

Konferencję bez wątpienia uznać należy za udaną pod względem organizacyjnym i merytorycznym. Dyskusje, zarówno te odbywające się podczas paneli, jak i prowadzone w kuluarach, mogą bowiem, poprzez będące niejako naturalną ich kontynuacją analizy

naukowe, prowadzić do wzbogacenia dorobku nauk społecznych w obszarach stanowiących rdzeń tematyczny konferencji – złożonych zagadnieniach związanych z przywództwem Republiki Federalnej Niemiec w Europie oraz relacji RFN z Polską.

Witold Nowak

WYSTAWA NAUKA – PLANOWANIE – WYPĘDZENIA GENERALNY PLAN WSCHODNI NARODOWYCH SOCJALISTÓW

W dniu 31 lipca 2012 r. do Poznania trafiła szczególna wystawa, przygotowana przez Niemiecką Wspólnotę Badawczą (*Deutsche Forschungsgemeinschaft* – *DFG*). Otwarcia wystawy dokonali: prof. dr Peter Funke – wiceprezes *DFG*, dr Rafał Reczek – dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu oraz prof. Tomasz Jasiński – dyrektor Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk. Wystawa przedstawia Generalny Plan Wschodni (*Generalplan Ost*) niemieckich narodowych socjalistów, sprawujących władzę w Niemczech w latach 1933-1945, w okresie nazywanym Trzecią Rzeszą Niemiecką. Plan ten miał być naukowym opracowaniem i uzasadnieniem niemieckiej ekspansji na wschód. Jego realizacja miała przyspieszać germanizację „terenów wschodnich”, czyli obszaru Państwa Polskiego oraz zdobytej w wyniku wojny do 1942 r., zachodniej części Związku Radzieckiego, który to obszar w znacznym stopniu pokrywał się z terenem zajęтым przez Niemców w czasie I wojny światowej. W efekcie realizacji tego planu na wymienionym obszarze w ciągu 25 lat planowano osiedlić pięć milionów Niemców, a dotychczasowi mieszkańcy, czyli Polacy, Białorusini, Rosjanie, Ukraińcy, Żydzi, Litwini, Łotysze i Estończycy mieli zostać zniewoleni, wypędzeni lub fizycznie wyniszczeni jako ludzie niepełnowartościowi. Wymieniony plan wszedł w skład Generalnego Planu Osadnictwa (*General-siedlungsplan*), który w dalszej perspektywie miał zapewnić zagospodarowanie całej wschodniej części Europy według założeń nowego, nacjonalistycznego, niemieckiego porządku zakładającego przejęcie przez Trzecią Rzeszę tych ziem na własność.

Generalny Plan Wschodni, finansowany przez *DFG*, był wynikiem kilkuletniej pracy wieloosobowego zespołu niemieckich naukowców. Pracami kierował Konrad Meyer, profesor agronomii na Uniwersytecie im. Friedricha Wilhelma w Berlinie, będący jednocześnie funkcjonariuszem *SS* w randze generała. Był on jednocześnie szefem Głównego Wydziału Planowania i Ziemi w Komisariacie Rzeszy ds. Umacniania Niemczyzny, kierownikiem Komisji Osadniczej w Centralnym Sztabie Planistycznym Ministerstwa Okupowanych Ziem Wschodnich, pełnomocnikiem ds. Planowania Osadnictwa i Reformy Ustroju Rolnego w Ministerstwie Edukacji Rzeszy i w Komisariacie Rzeszy ds. Umacniania Niemczyzny, członkiem Pruskiej Akademii Nauk, członkiem Rady Chłopów Rzeszy i kierownikiem sekcji Nauki Rolne i Biologia Ogólna w Radzie ds. Badań Naukowych Rzeszy. Oprócz wymienionych wyżej instytucji i komórek organizacyjnych w przygotowaniu Generalnego Planu Wschodniego uczestniczyły jeszcze: Główny Urząd Rasy i Osadnictwa *SS*, Biuro Planowania Przestrzennego oraz Instytut Rolnictwa i Polityki Rolnej Uniwersytetu im. Friedricha Wilhelma w Berlinie.